

## DUSEK TAMÁS: Beszámoló

a

### „KVANTITATÍV FORRADALMAK A TERÜLETI KUTATÁSBAN – EGYKOR ÉS MA, KÜLFÖLDÖN ÉS IDEHAZA” című vitaülésről

Az MTA Regionális Tudományos Bizottságának Kutatásmódszertani Albizottsága 2014. április 25-én vitaülést tartott Budapesten a területi kutatások kvantitatív módszereinek történetéről. A rendezvény öt nagyon eltérő megközelítésű és tematikájú előadása és a bőséges, hosszú és tartalmas hozzászólások a témakör rendkívül sokszínű rejtelmeibe engedtek betekintést. Az első előadásban Sikos T. Tamás (Szent István Egyetem) a mennyiségi elemzési módszerek magyarországi kezdeteiről beszélt. A mennyiségi módszerek beáramlása a hazai földrajzba a hetvenes években egy korszakváltással is együtt járt. Az előadó a szakmai bázisok közül az Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézetet és a Földrajzi Kutatóintézetet emelte ki, a személyek közül pedig Enyedi Györgyöt, Bernát Tivadart, Lackó Lászlót, Francia Lászlót, Csernátóny Csabát és Kovács Csabát. A módszerek közül különösen a klasszifikációs eljárások és a gravitációs modell voltak népszerűek. A módszereket nem mindig uralták teljes mértékben, nem megfelelő változók, inadekvát területi lehatárolások, területegységek, kicsi elemszám miatt bírálhatók voltak egyes elemzések. Többek között ezek a dilemmák vezettek el az 1984-ben megjelent, Sikos T. Tamás által szerkesztett, sokszerzős Matematikai és statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei a területi kutatásokban című munka megírásához, amely azért is jelentős és különleges, mert nemcsak tisztán a módszertant írta le, hanem azok földrajzi alkalmazására is példákat adott.

Jakobi Ákos (ELTE) lebilincselő előadásában két témakörrel foglalkozott: a térinformatika által megnyíló új elemzési lehetőségekkel és a tömegjelenségekre vonatkozó és a digitális forradalom miatt napjainkban egyre inkább elérhető váló adatok („big data”) elemzésével kapcsolatos kihívásokkal. Az előadó szerint az adatok tömegessége minimalizálja az adathibák miatti tévkövetkeztetések lehetőségét. Czaller László (ELTE) előadásának címe „Az oksági hatások kimutatásának kihívásai a kvantitatív földrajzi elemzésekben” volt. Az előadás az okság problémáját a regresszió és korrelációs számítás kapcsán tárgyalta, több olyan konkrét példát bemutatva, ahol a statisztikailag kimutatott kapcsolatok tartalmi magyarázata elmaradt. A magyarázat hiánya használhatatlanná teszi az ilyen statisztikai eredményeket. Az első három előadást követően szokatlanul sok és változatos hozzászólás érkezett, és még a szünet utáni első negyedóra is a reakciókkal telt el. A hozzászólások során jelen beszámoló írója rámutatott arra, hogy az okság egy olyan alapelv, amely minden tudományos kutatás alapját képezi, enélkül csak egymástól független, elszigetelt események regisztrálására lenne lehetőség, magyarázatra, megértésre, előrejelzésre nem. Előadásomban a kvantitatív módszerek többféle értelmezésére és az ebből fakadó bonyodalmakra, félreértésekre hívtam fel a figyelmet. A rendezvény címéhez leginkább közel álló és egyben a legtöbb történeti forrást felvonultató előadás az utolsó volt, amelyet Gyimesi Zoltán (ELTE) tartott a kvantitatív forradalom tudománytörténeti háttéréről, az eszmék nemzetközi áramlásáról és sok más szempontról. Ezt követően ismét sziporkázó gondolatoknak lehetett tanúja az eredetileg tervezett programhoz képest egy órával tovább tartó rendezvény kitartó és aktív hallgatósága. A rendkívül termékeny eszmecserében hosszabb hozzászólással (az előadókon kívül) Kiss János Péter, Korompai Attila, Gyuris Ferenc, Szabó Pál, Obádovics Csilla és az egész rendezvényt levezénylő Nemes Nagy József vett részt. Több alkalommal elhangzott, hogy a kvantitatív eszközök kizárólagosságának vagy felsőbbrendűségének a hívei elsősorban az ilyen módszereket a kutatás tárgya miatt a leginkább sikerrel alkalmazni tudó természettudományok művelői közül kerülnek ki. A társadalmi kérdések kutatóinak nagy része tisztában van a kvantitatív módszerek lehetőségeivel és korlátaival is.

## Frisnyák Sándor 80 éves

Frisnyák Sándor ny. tanszékvezető egyetemi tanár, a történeti földrajz geográfus művelője ebben az évben tölti be nyolcvanadik életévét. Gazdag életműve szorosan összefügg a Nyíregyházi Főiskola (és annak egyik jogelődje: a Bessenyei György Tanárképző Főiskola) történetével. Munkássága – felhasználva a róla írt két könyv adatait<sup>1</sup> –, az alábbiakban foglalható össze.

Frisnyák Sándor 1968-ban, amikor Nyíregyházára került, már jelentős szakmai eredményekkel, kutatási és felsőoktatási tapasztalatokkal rendelkezett. Tevékenységének első korszaka: a tanszékalapítás és -fejlesztés, a földrajztanárképzés tárgyi és személyi feltételeinek megteremtése, az oktatás-, kutatásszervezés és -irányítás összességében jelentős teljesítményként értékelhető. Nyíregyházi működésének első évtizede alatt tanszékét, nemzetközi érdeklődést is kiváltva, minden tekintetben hazánk egyik legmodernebb intézetévé fejlesztette.<sup>2</sup> Tanszékvezetői munkáját 1968-tól 2000-ig látta el, miközben öt ciklusban (1972–1987) főigazgató-helyettesként is kiemelkedő eredményeket ért el a természettudományi tanszékek fejlesztésében és egész főiskolánk szellemi építkezésében. 2000-től 2004-ig egyetemi tanár, majd professor emeritusként folytatta tovább a földrajztanár- és idegenforgalmi szakemberképzést. Szegedi éveit is beszámítva, összesen négy- és félévtizeden át tanította a földrajz szakos tanárjelölteket. Tanítványai közül többen tudományos minősítést szereztek, és mint egyetemi, főiskolai tanárok, tudományos kutatók, múzeumvezetők, gimnáziumi igazgatók sikeresen folytatják mesterük értékfeltáró és -közvetítő tevékenységét.

Frisnyák Sándor pályakezdő éveiben tantárgy- és tudománytörténeti kutatásokkal, majd Miskolc és a borsodi régió társadalom- és gazdaságföldrajzával foglalkozott. Főiskolánkra kerülve, a Nyírség és a Felső-Tisza-vidék gazdaságfejlesztését alapozó kutatásokat tekintette alapfeladatának, de ezt a hatóságok nem támogatták, így – elkerülendő a konfliktusokat – témát váltott: az 1970-es évek végétől már a régió történeti földrajzával (a létfenntartási rendszerek idő- és térbeli változásaival, a tájhasználat és az antropogén tájformálás, a kultúrtáj-teremtés folyamatával) foglalkozott. Kutatásainak térbeli keretét fokozatosan kiterjesztette a Kárpát-medence (a történelmi Magyarország) teljes területére, időhatárait pedig a honfoglalás korától 1920-ig. Frisnyák Sándor szellemiségében nem követte a két világháború közti elődöket, hangvétele kiegyensúlyozott, a legkényesebb kérdések elemzésekor is távol áll tőle minden szélsőségeség.<sup>3</sup> A földrajzi környezet elemeit és jelenségeit genetikus módszerekkel vizsgálja és abban az embert a legfontosabb hatótényezőként értelmezi. A kultúrtáj kialakulását és terjedését a Kárpát-medence népeinek közös alkotásaként és egyben kulturális örökségként fogja fel.

<sup>1</sup> Boros László–Viga Gyula szerk.: Frisnyák Sándor munkássága. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2004, 115 p., Gál András–Hanusz Árpád szerk.: A történeti földrajz megújítója – Dr. Frisnyák Sándor munkássága. Tanulmányok, interjúk, dokumentumok. Nyíregyháza-Szerencs, 2010. 135 p.

<sup>2</sup> A Magyar Földrajzi Társaság 101. rendes közgyűlése. Földrajzi Közlemények 25. (101.) kötet, 1–3. 1977. pp. 243–266.

<sup>3</sup> Hajdú Zoltán: A történeti földrajz kialakulása, irányzatai, a magyar történeti földrajz fejlődése. In: Beluszky Pál szerk.: Magyarország történeti földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005. pp. 25–39.

Kutatási eredményeit az egyetemi doktori (1968), kandidátusi (1983) és akadémiai doktori cím (2000) megszerzésén és habilitációján (1997) kívül hat önálló könyv<sup>4</sup> és több mint 300 tudományos és ismeretterjesztő publikáció jelzi. A „Magyarország történeti földrajza” c. könyve (1990) e témakörben az első tudományos szintézis: alapmű a felsőoktatásban és a hisztogeográfiai kutatásokban.<sup>5</sup> Frisnyák S. több mint nyolcvan tudományos monográfia, tájféldrajzi lexikon, egyetemi és főiskolai tankönyv, konferencia-kötet és tanári segédkönyv szerkesztésében és írásában vett részt. Történeti földrajzi kutatásait a geográfus szakma nagyra értékeli: tudományos iskolateremtő tudós és a magyar történeti földrajz megújítójaként tartják számon. A tájökölógusok értékelése szerint az 1980-as évektől reneszánszát élő tájtörténeti kutatások legeredményesebb művelője Frisnyák Sándor.<sup>6</sup> Kutatómunkája összekapcsolódik a tudományszervező tevékenységével. Ennek egyik, talán legjelentősebb eredménye a Kárpát-medence és egyes régióinak történeti földrajzával foglalkozó nemzetközi és egyben interdiszciplináris jellegű konferencia-sorozat, melyet a magyar honfoglalás 1100. és az államalapítás 1000. évfordulója tiszteletére rendezett, és amelynek anyagát megjelentette (összesen több mint 3600 oldal terjedelemben). Professor emeritusként – más intézményekkel és tudományos testületekkel együttműködve – tíz egymást követő évben tájféldrajzi konferenciákat rendezett és ezek előadásait is közreadta. A Kárpát-medence történeti földrajza témaköréből a szomszédos országokban is tartott konferencia-, tanártovábbképző és tanfolyam-előadásokat (Kassa, Királyhelmece, Rozsnyó, Beregszász, Ungvár, Csikszereda, Déva, Nagybánya, Magyarakanizsa, Szabadka, Zenta). Tudományos műhelyének kisugárzását jelzi az is, hogy a rendszerváltozás óta minden egyetemen, főiskolán és akadémiai földrajzi kutatóintézetben is foglalkoznak hazánk történeti geográfiájával.

Frisnyák professzor tanári, tudományos és tudományszervező tevékenysége mellett aktív szereplője a magyar tudományos közéletnek (pl. az MTA köztestületi tagja, 1984-től a mai napig tagja az MTA különböző szakmai bizottságainak, tiszteleti tagja a Magyar Földrajzi Társaságnak, amelyben öt évtizeden keresztül vidéki osztálytitkár, majd elnöki feladatokat lát el, két ciklusban (2001-2009) országos alelnök, a Pécsi Egyetem Földtudományi Doktoriskola külső alapító tagja, 2013-tól a Doktori és Habilitációs Bizottság tagja, a Magyar Professzorok Világtanácsának tagja, a Sárospatakon és Királyhelmeceen működő Bodrogközi Kulturális Egyesület alelnöke, a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteleti tagja stb.). Külföldön is elismerik munkásságát: a New York Academy of Sciences tagjává választotta, továbbá a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület alapító és tudományos tanácsának tagja, az American Biographical Institute (Raleigh, North Carolina) tanácsadó testületének tagja stb.

Frisnyák Sándor eddigi életművét – az akadémiai minősítések mellett – magas állami és szakmai kitüntetésekkel ismerték el (Lóczy Lajos emlékérem 1997, Pro Universitate et Scientia 2002, Apáczai Csere János-díj 2004, Szent-Györgyi Albert-díj 2011, Teleki Sámuel érem 2012, Geofil-díj 2013, Prinz Gyula-díj 2014 stb.).

<sup>4</sup> (1) Történeti földrajz (A Szatmár-Beregi-síkság, a Rétköz, a Nyírség és a Zempléni-hegység 19-19. századi földrajza). Nyíregyháza, 1985., (2) Magyarország történeti földrajza. Budapest, 1990., (3) Tájak és tevékenységi formák. Nyíregyháza, 1995., (4) A kultúrtáj kialakulása a Kárpát-medencében. Nyíregyháza, 2004., (5) Magyarország kultúrgeográfiai korszakai. Nyíregyháza, 2009., (6) Tájhasználat és tájszervezés. Nyíregyháza-Szerencs, 2012.

<sup>5</sup> Enyedi György: A Kárpát-medence történeti földrajza (recenzió). Magyar Tudomány, 1997. 4. pp. 498–499.

<sup>6</sup> Csorba Péter–Kerényi Attila: Érintkezési pontok Pécsi Márton életműve és a táj kutatás között. Földrajzi Közlemények 137. évf. 3. 2013. pp. 225–232.

Frisnyák professzor tanári és tudományos tevékenysége szervesen beépül a honi földrajztanárképzés és a földrajztudomány történetébe. Öregemberként is folytatja tudományos, tudományos szervező és tudományos közéleti tevékenységét. Hét éve Isaszegen él, de nem elszigeteltségben, a „tanszék örökös tagja”-ként intenzív munkakapcsolatban áll főiskolánkkal, a hazai geográfusokkal és intézményekkel.<sup>7</sup> Munkásságával a tudományos ismereteink gazdagítása mellett jelentősen hozzájárul népünk honszeretetének, nemzeti identitásának elmélyítéséhez is.

Nyolcvanadik születésnapja alkalmából – a pályatársak nevében is – szívből gratulálunk, és jó egészséget kívánunk.

Isten éltesse.

*Kókai Sándor–Boros László*

---

<sup>7</sup> Isaszegen – eddigi kutatásainak folytatása mellett – feldolgozta és megjelentette a Gödöllői-dombság, Gödöllő város és Isaszeg történeti földrajzát. Mikroföldrajzi kutatási eredményeiről a helyi múzeumban és a Magyarságtudományi Szabadegyetemen tartott előadásokat. A 2013-ban alakult Isaszegi Magisztrátus, amely értékfeltáró-hagyományörző, a lokális identitást formáló társadalmi szervezet, Frisnyák professzort tagjává választotta.